

مفهوم‌شناسی

در سال‌های اخیر که بر اهمیت خلق فضای حمایتی توسط معلم بیش از پیش تأکید شده است،

نقش گفت‌وگوی بین دانش‌آموز با معلم به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم ساخت چنین فضایی پررنگ‌تر شده است. در گفت‌وگوی یادگیری، اپیزود یادگیری قرار دارد که در آن دربارهٔ مسئله یا مشکلی ویژه با معلم یا هم‌کلاسی‌ها بحث می‌شود، مشکلی برطرف می‌شود، مفهومی روشن می‌شود یا راه‌حلی توضیح داده می‌شود. فرایند یادگیری با نوعی گفت‌وگوی دائمی درهم‌تنیده است. بخشی از این گفت‌وگو درون ذهن فرد صورت می‌گیرد (گفت‌وگوی درون‌ذهنی) و بخشی دیگر به شکل تعاملی، در مشارکت با سایر افراد و در بافت یادگیری روی می‌دهد. فرایند گفت‌وگو فراتر از مقیاس شخصی است و در بافتی گسترده شامل تاریخچهٔ فرهنگی دانش‌آموزان در جریان است.

گذشته از روش‌های آموزشی سنتی رودررو، گفت‌وگو در یادگیری مجازی نیز قلب این تجربه و ابزاری برای ایجاد درک

مشترک، ترغیب دانش‌آموز برای ساخت معنای شخصی و درگیر کردن فراگیرندگان محسوب می‌شود. گفت‌وگو به معنای فرایند پرس‌وجو، بررسی و سؤال کردن، مؤلفه‌های کلیدی در پرورش مفاهیم جدید، ساخت دانش و درونی کردن دانش بازی می‌کند.

گفت‌وگوی یادگیری در ارزشیابی و سنجش نیز نمود پیدا می‌کند. نقش گفت‌وگو در فرایند سنجش به شکلی است که آن را هم برای «سنجش از یادگیری» (سنجش باهدف تصمیم‌گیری دربارهٔ میزان تحقق اهداف یادگیری) و هم «سنجش برای یادگیری» (در فرایند یاددهی - یادگیری و باهدف بررسی و رفع نقایص یادگیری) ضروری دانسته‌اند. در اینجا ممکن است این پرسش مطرح شود: «چرا سؤال کردن کار کرد گفت‌وگوی تعاملی را ندارد؟»

زمانی که معلم در فضای کلاس دانش‌آموزی را انتخاب و از او سؤالی می‌کند، چه روی می‌دهد؟ اول اینکه فقط ذهن دانش‌آموزی که مخاطب معلم قرار گرفته است، درگیر مسئلهٔ مورد پرسش می‌شود و سایر اعضای کلاس، یا به شکل فعال درگیر موضوع نمی‌شوند یا حتی ممکن است نفسی به‌راحتی بکشند که مورد سؤال قرار نگرفته‌اند. از سوی دیگر، معمولاً این جو حمایتی در کلاس وجود ندارد که دانش‌آموز احساس کند می‌تواند هر پاسخی بدهد؛ حتی اگر این پاسخ «نمی‌دانم» باشد. در نتیجه، سؤال پرسیدن نقش معناداری در خلق و پرورش فضای حمایتگرانه در کلاس درس بازی نمی‌کند.

به علاوه، امروزه بر نقش پررنگ و

گفت‌وگوی پربازده

دکترای روان‌سنجی (سنجش و اندازه‌گیری)، عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

عاملیت دانش آموز در یادگیری خود تأکید می‌شود. گفت‌وگوی تعاملی یکی از ابزارهایی است که برای دانش آموز فضایی برای اعمال کنترل بر یادگیری خود فراهم می‌کند و مسئولیت وی را در قبال یادگیری اش افزایش می‌دهد. به همین دلیل توصیه شده است در سنجش و ارزشیابی نیز روش‌ها و اقدام‌های معلم به شکلی باشند که ظرفیت دانش آموز را برای درگیر شدن و آموختن از طریق گفت‌وگوی تعاملی گسترش دهند. در این راستا، طرح سؤال‌های باز پاسخ یا فعالیت‌های درگیرکننده با هدف ارتقای کیفیت گفت‌وگوی مطرح شده، راه‌هایی هستند که معلمان به استفاده از آن‌ها ترغیب شده‌اند.

انواع گفت‌وگو

برقراری مکالمه همیشه شفاهی نیست. می‌توان بازخوردهای نوشتاری معلم روی آثار و عملکرد دانش آموز را نیز نوعی مکالمه بین این دو دانست. بازخورد یکی از مؤلفه‌های کلیدی، به‌ویژه در سنجش برای یادگیری، محسوب می‌شود که برای سودمند بودن باید توصیف‌کننده مشکلات یادگیری، شفاف و راهنمای گام‌های بعدی یادگیری باشد. اگر در بازخورد نوشتاری، این مؤلفه‌های کلیدی لحاظ نشده باشند (مثلاً بازخورد هدایتگرانه‌ای نباشد، مبهم یا قضاوت‌نگرایانه باشد)، در واقع گفت‌وگوی یادگیری از بین رفته و سنجش به تک‌گویی معلم تبدیل شده است. در مقابل، بازخورد نوشتاری، اگر درست و اصولی اجرا شود، می‌تواند حتی نسبت به بازخورد شفاهی به نتایج پربارتری منتهی شود، چون هم معلم فرصت تصمیم‌گیری بیشتری برای نگارش مؤثرتر و مبتنی بر نیازهای فردی دانش آموز دارد و هم دانش آموز فرصت تأمل بیشتری روی محتوای نگاشته‌شده معلم دارد.

برقراری گفت‌وگوهای گروهی در کلاس درس بر گفت‌وگوی کلاسی ارجحیت دارد. هرچند ممکن است معلم گفت‌وگوی دوفره را ترجیح دهد، چون اجرای آن ساده‌تر است، اما مشارکت کل کلاس این فرصت را فراهم می‌کند که عقیده‌های منتقدانه و اندیشه‌های موازی مطرح شوند. این محیط، به‌ویژه زمانی پرورش

می‌باید که مشارکت دانش آموزان به بیان کلمه‌ها یا عبارت‌های منفرد محدود نباشد و اندیشه‌ها آزادانه بیان و تشریح شوند. اگر معلم بتواند گفت‌وگو را به سمتی هدایت کند که به استدلال و تبادل نظر بینجامد، هم بنیان فکری دانش آموزان بر وی هویدا می‌شود و هم بحث‌های چالشی مطرح‌شده می‌توانند تفکر انتقادی را به دانش آموزان آموزش دهند.

نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که گفت‌وگوی بین معلم با دانش آموز زمانی با بازده تحصیلی بالاتر همراه است که در ترکیب با بیان جزئیات (ساختن، ارزشیابی، شفاف‌سازی)، پرسش و پاسخ (به چالش کشیدن، شک کردن و نفی کردن) و مشارکت دانش آموزان (به‌اشتراک گذاشتن اندیشه‌هایشان یا یکدیگر و نه فقط پاسخ‌دادن به معلم) همراه باشد. داشتن نگرش مثبت نسبت به مدرسه و خود (به‌عنوان یادگیرنده) دیگر عواملی هستند که با افزایش کیفیت یادگیری ارتباط دارند.

معلم و دانش آموز برای ایجاد گفت‌وگوی یادگیری موفق باید به فضای مشترکی دست یابند. در این میان، حفظ کرامت انسانی دانش آموز، احترام به او و پذیرش او به‌عنوان یک انسان، اهمیت بسزایی دارد که در تحول دانش آموز نقش مهمی بازی می‌کند. دانش آموز باید بتواند برای سه پرسش، پاسخ مناسب داشته باشد: ۱. کجا می‌روم؟ ۲. الان کجا هستیم؟ ۳. پس از این باید چه کار کنم؟ معلم به‌طور مستقیم پاسخ این سؤالات را به دانش آموز نمی‌دهد، بلکه در همراهی با او و از طریق گفت‌وگوی یادگیری است که خود دانش آموز به پاسخ‌ها دست می‌یابد. گفت‌وگوی یادگیری اصولی، ذهن‌آگاهی را پرورش می‌دهد و دانش آموز می‌تواند در پرتو آن سطح فعلی یادگیری خود را تعیین و ابعاد آن را درک کند. در عین حال، دو باور به شکل هم‌زمان در دانش آموز پرورش می‌یابد: ۱. پیشرفت برای من امکان‌پذیر است و به توانمندی‌ام برای پیشرفت و دستیابی به اهداف ایمان دارم؛ ۲. چالش‌ها را می‌پذیرم و می‌دانم باید سطح یادگیری‌ام را افزایش دهم. به این ترتیب، دانش آموز احساس نارضایتی مثبتی نسبت به یادگیری خود دارد و از طرف دیگر، پیشرفت خود را ناممکن نمی‌داند. معلم می‌تواند از طریق گفت‌وگوی ثمربخش، با پرورش این دو باور کلیدی، به افزایش کیفیت یادگیری و بهبود فضای کلاس یاری رساند.

پی‌نوشت

1. intramental

منابع

1. Black, P. (2016). 'The role of Assessment in Pedagogy- and Why Validity Matters' in Dominic Wyse, Louise Hayward and Jessica Pandya, *The SAGE Handbook of curriculum, Pedagogy and Assessment*. (Vols. 1-2). SAGE Publications Ltd, <https://www.doi.org/10.4135/9781473921405>
2. Howe, C. (2021). Classroom Dialogue. The Faculty of Education, University of Cambridge. ESRC Research Grant.
3. Liu, B., Tur, G., Hakkani-Tur, D., Shah, P., & Heck, L. (2018). Dialogue Learning with Human Teaching and Feedback in End-to-End Trainable Task-Oriented Dialogue Systems. *Proceedings of NAACL-HLT*: 2060-2069.
4. Smith, K. (2016). 'Assessment for Learning: A Pedagogical Tool' in Dominic Wyse, Louise Hayward and Jessica Pandya, *The SAGE Handbook of curriculum, Pedagogy and Assessment*. (Vols. 1-2). SAGE Publications Ltd, <https://www.doi.org/10.4135/9781473921405>

